

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

MARIE CINKOVÁ

III. ročník - prezenční studium

Obor: Pedagogika – sociální práce

ZPŮSOBY KOMUNIKACE ŽEN A MUŽŮ

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Holá, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 8. dubna 2011

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji paní PhDr. Lence Holé, Ph.D. za odborné vedení práce, za cenné a podnětné připomínky a za trpělivost.

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 Komunikace	7
1.1 Neverbální komunikace	9
1.2 Verbální komunikace	11
1.3 Rozdíly v komunikaci mezi ženami a muži	12
1.4 Komunikační chyby - stereotypizace	15
2 Kulturní aspekty	17
2.1 Kulturní rozdíly mezi jednotlivými naučenými gestikulacemi	18
2.1.1 Odlišné pozdravy	19
2.2 Kulturní rozdíly v neverbální komunikaci	19
2.2.1 Prostorová vzdálenost	20
2.2.2 Mimika a oční kontakt	20
3 Pohlavní aspekty	22
3.1 Genderové role	23
3.2 Jazyk a gender	24
3.3 Generické maskulinum	25
3.3.1 Alternace generického maskulina	26
PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 Cíle praktické části	29
5 Charakteristika a popis vzorku	29
6 Popis užitých metod	30
6.1 Nezúčastněné a strukturované pozorování	31
7 Popis vlastního výzkumu	32
7.1 Dvojice č. 1	32
7.2 Dvojice č. 2	33
7.3 Dvojice č. 3	34
8 Diskuse a porovnání vlastních výsledků	35
ZÁVĚR	37
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	38
ANOTACE	

ÚVOD

Komunikace je velmi důležitý pojem, se kterým se setkáváme každý den. Je to běžná součást každodenního života. V dnešní uspěchané době mnoho z nás nevěnuje pozornost komunikaci, často ani nezjistíme nebo si nevšimneme, že nám chce někdo něco sdělit. Svě vnímání při rozhovoru soustředíme pouze na přijímání nebo odevzdávání informací, méně si všímáme neverbálních projevů hovořícího. Mnoho lidí si neuvědomuje, že to nejsou jen slova, ale celé naše tělo, co něco říká. Proto bych svou pozornost chtěla věnovat mezilidské komunikaci, jelikož nelze nekomunikovat, i kdybychom se sebevíc snažili, uniknout nelze. Je to mocný nástroj, se který bychom se měli naučit pracovat, ne jen bezmyšlenkovitě přijímat a odevzdávat informace, ale přemýšlet nad tím, než něco vyslovíme nebo usmát se na kolem jdoucího bez vidiny získání přilepšení.

Téma mezilidské komunikace a hlavně komunikace žen a mužů je opravdu široké a je předmětem nekončících diskuzí. Bakalářská práce je rozčleněna do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. Teoretická část se dělí na tři základní kapitoly. První je zaměřena na vymezení termínů jako je verbální a neverbální komunikace, stereotypizace v komunikaci a rozdíly v komunikaci mezi pohlavími. Druhá se snaží přiblížit jaké jsou rozdíly v různých zemích a kulturách. Jak klasická gesta nemusí znamenat jedno a totéž a jen samotná znalost cizího jazyka bezproblémovou komunikaci nezaručí. A třetí se zabývá problematikou gender, jeho užívání v komunikaci, na zneviditelnění žen v komunikaci a s tím související generické maskulinum.

V praktické části bude provedeno kvalitativní pozorování, které bude zaměřeno na tři dvojice osob. Zkoumat se budou jejich verbální i neverbální projevy v komunikaci. Cílem bude zjistit zda je komunikace žen a mužů rozdílná, jestli ženy i muži mají stejné znaky v komunikaci.

O komunikaci mezi ženou a mužem bylo napsáno mnoho publikací a článků, které ve směr rozdělují tyto dvě bytosti na dva rozdílné světy, které se nikdy nemohou pochopit. Ale je tomu opravdu tak? Hlavním cílem je tedy zjistit zda existují rozdíly v komunikaci žen a mužů. A jestli ano, jsou tyto rozdíly vrozené nebo naučené? Je to dáno naším biologickým základem nebo výchovou

a společenskou drezúrou? Toto jsou základní cíle a otázky, na které bych v průběhu své práce chtěla najít odpovědi.

TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části této bakalářské práce bude pojednáno o mezilidské komunikaci, definován pojem komunikace, verbální a neverbální komunikace. Také se budeme zabývat rozdíly v komunikaci ženy a mužů a stereotypy v komunikaci. V další části budou nastíněny kulturní rozdíly v komunikaci. V neposlední řadě bude představen pojem gender a s ním spojené záležitosti.

1 Komunikace

Nejdříve je zapotřebí objasnit pojem komunikace. V literatuře se uvádí mnoho definic. Jednu z nejobecnějších a nejširších definic uvádí Velký sociologický slovník (1996, s. 507): „*Komunikace (z lat. Communicatio, to od communicare = spojovat) – v širokém smyslu jakýkoliv přenos informace*“.

DeVito (2001, s. 20) uvádí, že „*ke komunikaci dochází tehdy, když vysíláme nebo přijímáme sdělení a když připisujeme význam signálům od jiných osob*“.

S tímto pojetím souhlasí i Valenta (2005, s. 17), který říká, že „*Komunikace je v nejjednodušší podobě definována jako sdělování a přijímání informací*“ .

S komunikací se setkáváme každý den, jelikož není možno nekomunikovat, je nevyhnutelná. Dochází k ní i v případech, kdy si komunikovat nepřejeme (Křivohlavý, 1986, Watzlawick, Bavelasová, Jackson, 1999, DeVito, 2001). DeVito (2001) uvádí příklad, kdy v posluchárně v zadních řadách sedí student, který nepříliš vnímá přednášející látku a raději zamyšleně kouká z okna třídy ven. Zatím není nic neobvyklého, ale pokud si vyučující studenta všimne a může z jeho chování odvodit řadu sdělení. Znamená to, že s ním navázal kontakt a jedná se o komunikaci. Učitel přijímá signály, i když student vědomě žádné nevysílá. Takže jestliže jeden vnímá toho druhého a reaguje na jeho chování, projevy (když učitel zjistil, že žák jen sedí a nevnímá látku, může ho to vést ke změně přístupu výkladu v hodině), tak funguje princip nevyhnutelnosti komunikace. Nebo při setkávání s druhými lidmi není možno se vyhnout komunikace. Je sice možno se dívat stranou, abychom se vyhnuli kontaktu, je možno člověka nepozdravit a dělat, že ho neznáme, je možno se vyhnout

očnímu kontaktu, ale i letmé podívání se na druhé, dlouhé zadívání do očí, úsměv, naše aktivita nebo neaktivita, slova či mlčení... Tohle všechno je určitým sdělením, takže při setkávání lidé nemohou spolu nekomunikovat (Křivohlavý, 1986). Prostě se nějak chováme, chtěně či nechtěně, a to je zdrojem určitých informací pro naše okolí a i pro nás samé. A také na různé podněty nějakým způsobem reagujeme, chtěně či nechtěně. Aniž bychom si uvědomovali, vysíláme a přijímáme informace (Valenta, 2004).

Dále se uvádí, že komunikace je nevratná a neopakovatelná. Je to jedinečný akt, kdy naše sdělení nemůžeme vzít zpět. Jak jsem jednou něco řekli nebo odeslali, tak to nelze vrátit zpátky (DeVito, 2001).

V komunikaci záleží i na předchozích zkušenostech člověka. *„Při komunikaci lidé jednají a reagují na základě současné situace a také na základě své minulosti, dřívějších zkušeností, postojů, kulturních návyků a spousty s tím spojených činitelů. Z toho vyplývá, že akce a reakce při komunikaci jsou určovány nejen tím, co bylo řečeno, ale i způsobem, jak si zúčastněná osoba vykládá to, co bylo řečeno. Např. Při sledování nějakého filmu můžeme mít odlišné reakce než někdo jiný. Nezávisí to výhradně na tom, co vidíme a vnímáme, ale také na předchozích zkušenostech, momentálních emocích, znalostech, psychické pohodě a na řadě dalších věcí. Díky tomu si dva lidé naslouchající témuž sdělení mohou často vyložit jeho význam velmi odlišně. Ačkoli slova a gesta jsou stejná, každý z nich si je vykládá odlišně z prostého důvodu, že každý člověk je jiný a má jiné zkušenosti“* (DeVito, 2001, s. 25).

Důležité je vědět proč komunikovat, co nás k tomu vede a také čeho můžeme dosáhnout. Tady jsou podle Vybírala (2000, s. 23) čtyři základní funkce:

- *„Informovat – předat zprávu, doplnit jinou, oznámit, prohlásit*
- *Instruovat – navést, zasvětit, naučit, dát recept..*
- *Přesvědčit, aby adresát (po)změnil názor – získat někoho na svou stranu, zmanipulovat, ovlivnit...*
- *Pobavit – rozveselit druhého, rozveselit sebe, rozptýlit, „jen tak“ si popovídat...“.*

V knize J. L. Wage je citován závěr výzkumu A. Mehrabiana, kde se vyvozuje závěry, že líbivost a nelíbivost u druhých lidí lze vzbudit:

- „ze 7% textovým chováním, tzn. věcným obsahem slov
- z 38% vokálním chováním, tzn. melodií a rytmem řeči
- z 55% faciálním chováním, tzn. výrazem obličeje“ (Wage, 2000, s. 17).

1.1 Neverbální komunikace

Když se narodíme, tak nejprve komunikujeme neverbálními projevy, až posléze se dostaví řeč, proto se nejprve budeme zabývat neverbální komunikací a až v další kapitole verbální komunikací. A také proto, že ji míváme méně pod kontrolou než slovní formu řeči.

Neverbální komunikace pochází „z latinského *verbum = slovo – doslova mimoslovní forma komunikace*“, tuto definici uvádí Velký sociologický slovník (1996, s. 509).

Další definice je skoro totožná, jen obohacena o několik způsobů, jakými prostředky neverbální komunikace probíhá. „*Neverbální komunikace je komunikace beze slov. Probíhá prostřednictvím způsobů držení těla a jeho pohybů, výrazů obličeje, pohledů a pohybů očí, změn vzdáleností mezi komunikujícími, signálů ovládnutí prostoru, druhu oděvu a jeho barev, dotyků, rychlosti a hlasitosti řeči, a dokonce i způsobem, jakým komunikující zachází s časem*“ (DeVito, 2001, s. 125).

Někdy se setkáváme s myslným tvrzením, že řeč těla je v podstatě synonymum neverbální komunikace, ale není tomu tak. Řeč těla tvoří jen jednu podskupinu (Tegze, 2003). Přináší nám mnoho informací, hlavně o emočním stavu člověka. To jak jednáme, chováme se může být skrytým měřítkem našich emocí, toho co prožíváme a nechceme to veřejně ventilovat. Například člověk uvědomující svá kila navíc, projevující se tak zvanou dvojitou bradou, se při rozhovoru na vás bude dívat zpříma a ne z profilu nebo při večeři bude chtít sedět naproti vám. Nebo žena nešťastná ze svých velkých prs se častokrát hrbí, aby je trochu skryla (A. a B. Peas, 2008). Některé jevy a chování v neverbální komunikaci jsou rozpoznatelné snadněji, ale jiné, těžší od nás vyžadují zvláštní přípravu, zjištění odborných

informací, naši průpravu a nelze je rozpoznat jedním laickým pohledem (Tegze, 2003).

Mezi nezákladnější druhy neverbálního sdělení patří:

Haptika – je kontakt hmatem, tzv. sdělování bezprostředním tělesným kontaktem „kůži na kůži“. Jedná se např. o podání ruky, poplácání po ramenou nebo zádech, pohlazení, políbení či nabídnutí rámě.

Posturika – sdělování fyzickým postojem. Rozumíme tím držení těla, napětí nebo uvolnění, náklon, poloha rukou, nohou hlavy, konfigurace všech částí těla a směr natočení těla.

Kinezika – zahrnuje všechny druhy pohybů, jako jsou bezděčné pohyby rukou, nohou, hlavy, těla atd.

Gestika – neboli řeč našich pohybů. Je kulturně podmíněná. Jedná se např. o kývnutí hlavou na souhlas, zamávání šátečkem na rozloučenou, úklon při představování atd.

Mimika – jedná se o vědomé vyjadřování výrazem tváře, zvláště pak vyjadřování citů a emocí – např. radosti a smutku, překvapení, strachu, spokojenosti, zájmu, štěstí a neštěstí atd.

Pohledy – nebo také řeč očí – např. kam, na koho se kdo dívá, jak dlouho se na něho dívá a jak dlouho a jak často se dívá na jiné lidi, jak má při tom otevřené oči, jak velká má při tom panenky, jaké má při tom vrásky na čele, po stranách očí i u kořene nosu, jaké jsou mrkací pohyby při tomto pohledu atd.

Paralingvistika – představuje mimoslovní složku hlasového projevu, které nemůže písemně zaznamenat. Jedná se např. o hlasitost řeči, tónová výška řeči, barva řeči, pomlky a pauzy v řeči, frázování řeči, rychlost a spád řeči, intonace, chyby v řeči a důrazy v řeči.

Proxemika- jde o fyzickou blízkost komunikujících. Sdělující přiblížením nebo oddálením jednoho od druhého v horizontální rovině, případně převýšením, tj. vzdáleností ve vertikální rovině (Křivohlavý, 1986).

Prostorovou vzdálenost lze rozdělit do čtyř skupin

Intimní prostor – (15-45 centimetrů) je nejdůležitější a nejintimnější komunikační okruh ze všech osobních zón. Člověk si jej chrání a překročení jeho hranice je povoleno jen nejbližšímu okolí, tedy milenci, rodiče, manželé, děti, blízcí přátelé, příbuzní a domácí mazlíčci. Prostor do vzdálenosti asi 15 centimetrů od těla je

označován jako uzavřený intimní prostor, což je místo vymezené pro pohlazení a důvěrné kontakty.

Osobní prostor – (46 – 120 centimetrů). Je neuzšíším místem v rámci běžné komunikace. Takovou vzdálenost mezi sebou lidé udržují na večírcích, při podnikových oslavách, společenských událostech a přátelských setkáních.

Společenský prostor – (1,2 – 3,6 metru). Takovou vzdálenost udržujeme mezi sebou a cizími lidmi nebo také při komunikaci v práci. Nepřekročíme ji v případě řemeslníků, kteří dělají drobné opravy v domě nebo ve vztahu vedoucí a jeho podřízení kolegové. Udržujeme ji mezi sebou a listonošem, prodavačem v obchodě, novým zaměstnancem a člověkem, kterého neznáme.

Veřejný prostor – (více než 3,6 metru). Je to nejširší okruh kolem našeho těla. Kdykoli se obracíme k větší skupině lidí, zvolíme přibližně tuto vzdálenost. Do toho prostoru jsme ochotni pustit téměř každého, i když ho neznáme.

Všechny zmíněné vzdálenosti jsou mezi dvěma ženami kratší a mezi dvěma muži se prodlužují. Ženy stávají poněkud blíže k sobě, více se k sobě stavějí čelem a jejich vzájemné dotyky jsou častější než mezi muži (A. a B. Peas, 2008).

1.2 Verbální komunikace

Jako druhá možnost komunikace je komunikace verbální. Což je podle DeVito (2001, s. 99): „*Verbální systém představují převážně slovní signály přenášené vzduchem a přijímané sluchem*“.

Zatímco neverbální forma komunikace má větší schopnost informovanosti o emocí, citů a vzájemných vztahů mezi lidmi, má verbální komunikace, která probíhá prostřednictvím řeči, větší možnost co nejpřesněji a nejpodrobněji popsat předmět sdělení. I přesto oba druhy sdělení spolu úzce souvisejí a provázejí se navzájem (Křivohlavý, 1986).

Důležitým pojmem k uchopení verbální komunikace je jazyk. Velký sociologický slovník (1996, s. 420) definuje jazyk jako „*systém znaků (primárně zvukových, sekundárně psaných), které slouží k dorozumění, ke komunikaci v určitém společenství*“.

I když mluvíme stejným jazykem, neznamená, že všemu rozumíme stejně a vykládáme si to stejně. Existuje rozdílná výslovnost, artikulace, přízvuk. Ani dva lidé nemluví stejnou řečí. „Každý mluví svým vlastním idiolektem, což je neopakovatelná variace určitého jazyka (King a DiMichael, 1992 In. DeVito, 2001, s. 87)“. Každý slyšíte totéž slovo, ale představy, které ve vás vyvolává, jsou drasticky rozdílné (DeVito, 2001).

Průměrný člověk se středoškolským vzděláním prý aktivně používá 9 až 10 tisíc slov při běžné komunikaci, navíc pasivně rozumí dalším skoro dvaceti tisícům slov (Pláňava, 1992).

Křivohlavý (1986) rozeznává osm druhů slovních projevů v sociální interakci:

Monolog – samomluva; je souvislá, nepřetržitá řečová aktivita jednoho z účastníků komunikace. Ten kdo mluví, nečeká odpověď.

Dialog – rozhovor, rozmluva dvou nebo více osob. Na sdělení mluvícího se očekává reakce nebo odpověď naslouchajícího.

Konzultace – porada; slouží pro dotazy nebo názory lidí, případně zjišťování jiných připomínek

Konference – projednávání

Konverzace – rozprávění; komunikace dvou nebo více osob, často má přesný námět. Je to volnější forma dialogu.

Diskuse – ostrá výměna názorů; rozhovor, kde se jedná o různých možnostech řešení. Přetřásání důvodů pro a proti.

Debata – pohovoření; mírnější forma diskuse. V zájmu diskutujících je dosažení nějakého rozhodnutí, vyústění.

Disputace – rozklad; spor vyhraněných názorů.

1.3 Rozdíly v komunikaci mezi ženami a muži

Z odborných i popularizujících knih a časopisů na nás každodenně skákejí titulky typu: „Muži jsou z Marsu a ženy z Venuše“ nebo „Muž a žena = dva rozdílné světy“. Ale je to opravdu pravda? Jsou ženy a muži tak rozdílní?

Podle Pláňavy (2005) a další autorů komunikují ženy a muži rozdílně: preferují jiná slova, stejným slovům i větám dávají odlišný význam, vyjadřují se různými způsoby, mají odlišnou mimiku, gestiku, intonaci.

Už od narození vznikají mezi jedinci různého pohlaví rozdíly. Dívky se častěji a dříve usmívají než chlapci a to i v dospělém věku je zaznamenáno, že se ženy se na svět smějí častěji než pánové. Ale na druhou stranu při očním kontaktu s mužem mají tendenci odvracet zrak (Renzetti, 2003).

Dále Pláňava (2005) konstatuje, že dívky si osvojují mateřský jazyk dříve, rychleji a lépe než chlapci. Taktéž jim dělají menší problémy naučit se cizímu jazyku rychleji.

Nápadné jsou rozdíly v intonaci řeči. Ženy častěji používají tázacích vět. I leckterá obyčejná oznamovací věta končí otazníkem. Například: „*Jestliže stojí dva lidé u Karlova mostu, maskulinní věta zní: „Tak tohle je ten Karlův most.“ Femininní sdělení téhož obsahu zní jinak: „A není tohle náhodou tenhle ten, jak se tomu říká, jo, Karlův most?“*

Jsou slova a úsloví, která lze přiřadit k maskulinním, jiná k femininním. Z ženských úst a též z úst citlivých pánů často zaznívají adjektiva jako: krásný, božský, šílený, nádherný, úchvatný. Častěji než pánové uvádějí dámy svá sdělení subjektivně: já myslím, že...; možná, že...; zdá se mi, že...Zatímco muži, jakož i některé razantnější dámy mívají sklon tvrdit, že něco je objektivně tak, a ne jinak!“ (Pláňava, 2005, s. 30).

Další schopnost, která je připisována ženám je vnímavost, což je všímat si rozporu mezi slovy a řečí těla, když neverbální projevy jsou v rozporu se slovy. Proto vznikl pojem „ženská intuice“. Také mají ženy schopnost vnímat drobné detaily. Ženská intuice je patrná zvláště u těch žen, které vychovaly děti, protože během prvních letžití s malým dítětem se matka musí spoléhat jen na svoji intuici a neverbální projevy dítěte, proto bývají vnímavější (A. a B. Peas, 2008).

Muži vyžadují kolem sebe hodně místa, chodí i sedí „zeširoka“. Zatímco ženy potřebují kolem sebe daleko méně místa. Dělají malé kroky, skoro až cupitají a stehna a nohy mají blízko u sebe (Wage, 2000).

Rozdíly nacházíme i v signálech paží. Ženy vytáčejí paže mírně směrem ven, zatímco muži pootáčejí paže mírně dovnitř. Ženy dělají další zvláštnost odlišnou od mužů, mají sklon rozevírat paže v přítomnosti pro ně přitažlivého muže a naopak

odvracejí se trupem, když v blízkém prostoru potká cizí nebo až agresivní osobu (A. a B. Peas, 2008).

Rozhovory mezi ženami a muži jsou rozsáhlým tématem. Bylo zjištěno, že ve společnosti, kde se vyskytují ženy i muži společně, tak většinu hovoru obstarávají muži. Také, pokud hovoří muž, věnuje mu posluchačstvo obou pohlaví větší pozornost a prostor pro vyjádření svého názoru. Je to dáno tím, že v mnoha situacích mívají více příležitostí vyjadřovat své pohnutky. Navíc často skáčou ženám do řeči, nenechají je domluvit a mění témata hovorů, aby vyhovovaly, co nejvíce jejich zájmům a vědomostem (McConnell-Ginet, 1989 In. Renzetti, 2003). Pokud se žena ujme slova ve výlučně ženské skupině, tak hovoří víc než muži ve výlučně mužské skupině. Mužská témata hovorů jsou o práci, o sportu nebo o činnostech, které jsou jim společné, zatímco u žen převažují témata osobnějšího charakteru (Bischoping, 1993 In. Renzetti, 2003). Studie prokazují, že rozhovory žen jsou méně individualistické a dynamičtější, jsou klidnější než rozhovory mužů. Dávají si vzájemně prostor pro vyslovení svého názoru, vnímají se, když hovoří ostatní, dávají najevo aktivní nasloucháním, reagují na sebe, nevyhýbají se tématům, které nastaví někdo jiný (McConnell-Ginet, 1989, In. Renzetti, 2003). Ženy stejně jako muži se často přerušují a skákejí si do řeči, bývají ale spíše nápomocná než útočná, mnohdy chtějí mluvčí navést na správnou cestu a pomoci jí s potížemi něco vyjádřit (DeVault, 1986; Hayden, 1994 In. Renzetti, 2003). Možná nastává doba, kdy se tato situace mění. Podle výzkumu Berryman-Fink (1994) se rozdíl v komunikaci na pracovišti nevyskytují, ať už jsou nadřízenými, na stejné úrovni nebo podřízenými a ať těmi hodnotícími jsou ženy nebo muži. Zajímavé, ale je, že ženy při sebehodnocení řadí své komunikační schopnosti níže, než jak tyto jejich schopnosti hodnotí ostatní (Renzetti, 2003).

„Jsou rozdíly mezi oběma rody podmíněny především geneticky, čili jsou vrozené, anebo se vytvořily především, nebo dokonce výhradně díky předávané tradici, díky rozdílné výchově chlapců a děvčátek? V knížce Spolu každý sám (1998) jsem se pokusil shrnout to, co se dnes soudí o vztahu dědičnosti – vlivy prostředí. Dovolím si ocitovat závěrečnou pasáž (s. 45): „Na svět si přinášíme jisté genetické vybavení včetně individuálně odlišných dispozic k mužskému a ženskému chování. Zda a do jaké míry se tyto dispozice rozvinou nebo nerozvinou, záleží na prostředí, do něhož jsme se zrodili. A máme též nikoli neohraňovanou, nicméně

nezanedbatelnou míru svobody, jak s dvojicí dědičnost – prostředí naložíme; včetně toho, jak naložíme se svým rodovým vybavením. Čím je společnost humánnější, tím mají občané větší prostor k rozvoji toho, co v nich je, nebo co chtějí, aby bylo. Se známým omezením: individuální svoboda končí tam, kde je ohrožována svoboda druhých“ (Pláňava, 2005, s. 31).

S tím to názorem souhlasí i nizozemský spisovatel Wage (2000), který tvrdí, že zcela jistě existují pohlavní rozdíly, které mají základ v přírodě, ale také ty pohlavní rozdíly, které byly naučené výchovou a společenskou drezúrou.

1.4 Komunikační chyby - stereotypizace

„Stereotypizací v našem myšlení se utvářejí, ukládají a produkují zjednodušené úsudky, často s emočním doprovodem. Stereotypizace je výsledkem přirozeného zobecňování, zjednodušování a třídění okolního světa, tedy procesů, které musíme dělat, protože nám např. šetří čas na rozhodování“ (Vybíral, 2000, s. 62).

Zjednodušeně to znamená „házet všechny do jednoho pytle“. Bez ohledu na konkrétní osobu házíme různorodé bytosti do jednoho obřího pytle, který většinou nese jen jeden společný rys a v dalších tisících se od sebe odlišuje. Seskupujeme podle všemožných možností a každý člověk se zařazuje do vícero skupin. Potom nám vzniknou skupinky např. černochoů, Američanů, chudých a bohatých, vzdělaných a nevzdělaných, krásných a ošklivých, žen a mužů, věřících a nevěřících...Zatím je ale vše v pořádku, jelikož musíme si dělat v okolní realitě pořádek, abychom nežili v chaosu. Nepřemýšlíme o tom, děláme to automaticky. Naše nevědomí, podvědomí i mysl uspořádávají okolní jevy podle našeho uvědomění. Problém vznikne ve chvíli, kdy začneme na skupiny lidí lepit různé charakteristiky v podobě přívlastků a přisudků nebo je paušalizovat pod slovem všichni. Pak „všichni Američané jedí hranolky“, „všichni věřící jsou divní“, „všechny ženy hysterky“ a „všechny blondýnky hloupé“ atd. (Vybíral, 1999).

S Vybíralem souhlasí i lingvistička, která se zabývá gendervou problematikou v jazyce, Valdřová (2006, s. 91), která říká, že „*Jazykový stereotyp je definován jako ostře zjednodušující a zobecňující úsudek, s emocionálním odstínem připisující určité třídě osob některé vlastnosti nebo jim je naopak upírající. Stereotypy chápeme jako*

zvláštní formy zpracování informace, ulehčující člověku orientaci ve světě. Příznaky, jež obsahují stereotypy, používají mluvčí ke zhodnocení vztahu předmětů k té či oné třídě a připisování jim určitých charakteristik. Stereotypy mají zobecňující funkci, která spočívá v uspořádání informace: má afektivní funkci (staví proti sobě „své“ a „cizí“), sociální funkci (rozděluje, co je „vnitřně skupinové“ a „vně skupinové“), což vede k sociální kategorizaci a vytváření struktur, podle nichž se lidé orientují v každodenním životě“.

K nim se přidává i Renzetti (2003, s. 20), který uvádí, že „*Stereotyp je označení pro zjednodušující souhrnný popis určité společenské skupiny. Může být pozitivního či negativního charakteru a s tím či oním stereotypem je – či v minulosti byla – spojována prakticky každá společenská skupina*“. Renzetti se zabývá převážně stereotypy v oblasti žen a mužů, což jsou tedy zjednodušující popisy toho, jak má vypadat a chovat se muž či žena (Deaux a Kite, 1987 In. Renzetti, 2003). Jsou všeobecně platné, předpokládá se, že všechny ženy se chovají tak či onak a všichni muži se taktéž chovají stejně (Renzetti, 2003).

Nejčastější stereotyp v komunikačních rozdílech mezi pohlavími je, zejména z úst mužů, že ženy jsou „ukecané“, že „nezavrou nikdy pusu“, prostě že jsou upovídanější. Je pravdou, že ženy mají větší potřebu komunikovat, hlavně v partnerských soužití a bývají v komunikaci přizpůsobivější, iniciativnější a obratnější. Když se ale uspořádaly různé testy nebo výzkumy, nezjistily se žádné významné rozdíly, popřípadě jen mírné odchylky (Pláňava, 2005).

Individuální přístup ke každému jedinci je důležitý, ale nesnadný, někdy až nemyslitelný. Ale i v těchto případech se nemusíme přiklánět ke stereotypování. Často zjednodušujeme realitu a díváme se na svět černobíle, na žádoucí a nežádoucí, přátelské a nepřátelské a nic mezitím neexistuje. Nejčastěji to má tři důvody, proč se takto chováme. V první řadě je pro nás jednodušší bez myšlenkovitě zařadit jedince do té či oné skupiny a neztrácet drahocenný čas. Je to vysvobození, kde vyplýváme co nejméně energie. Neověřujeme si, zda informace podle kterých jsme člověka zaškatulkovali jsou pravdivé. Další vysvětlení prosté. Nelze se ke každému jednotlivci stavět jako k jednotce, jež je jedinečná sama o sobě. Zobecňování ulehčuje život. Třetím vysvětlením je sounáležitost (Vybíral, 1999).

2 Kulturní aspekty

Kultura je velmi důležitým aspektem v komunikaci, prostupuje všemi jejími formami. Ovlivňuje, jak v každodenní konverzaci hovoříme se svými přáteli, partnery, rodinnými příslušníky, spolupracovníky, nadřízenými. Také jaký výběr témat volíte, jaké strategie používáte při přesvědčování. Nejdůležitějším faktorem, aby byla komunikace efektivní, je porozumět ostatním kulturám a jejich zvyklostem a na naši schopnosti komunikovat s lidmi, kteří jsou od nás kulturně odlišní (DeVito, 2001). Co se u jedné může osvědčovat jako efektivní, v jiné nefunguje.

Interkulturní komunikace je podle Průchy (2010, s. 16) termín *„označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství, tato komunikace je determinována specifíčnostmi jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů“*.

Podobnou definici uvádějí i autorky Morgensternová a Šulová (2007, s. 115). *„Interkulturní komunikací rozumíme druh komunikace, které se účastní příslušníci odlišných kultur. Vyznačuje se tím, že účastníci komunikace narážejí na rozdíly ve vzájemných komunikačních stylech a na rozdílné vnímání a chování“*.

Lidé, kteří se zúčastnili interkulturní komunikací, se setkávají s tím, že obsahuje dvě složky této komunikace. První se týká jazyka, kterým se v dané zemi mluví a druhá je spjata s konvencemi a rituály, které doprovázejí sociální styk. Tato druhá složka komunikace je daleko složitější a člověk v ní musí projevit známky empatie. Bývá označována jako komunikační etiketa (Průcha, 2010). Etiketa je kulturně specifická. To, co může být v jedné kultuře bráno jako správné, v druhé může být neakceptovatelné (Morgensternová, Šulová, 2007). Problémy vznikají v případech, kdy sice účastníci interkulturní komunikace zvládají daný jazyk bez větších zaváhání a bez problému se dorozumí, avšak neznají, popřípadě nerespektují, pravidla komunikační etikety (Průcha, 2010).

Existují repertoáry, které se pravděpodobně vyskytují ve všech kulturách, a z toho vyplývá, že jsou podmíněny biologicky. V každé kultuře nebo zemi by

určité repertoáry měly být vysvětleny stejným způsobem. Zvýraznit nebo naopak ztlumit je může potlačování nebo prosazování určité kultury. Těmi kdekoliv poznatelnými výrazy jsou radost a smutek, libost a nelibost, rozjařenost a úzkost, pohoda a zlost, bezprostřednost a ostych (Wage, 2000).

2.1 Kulturní rozdíly mezi jednotlivými naučenými gestikulacemi

V běžně známými řečmi těla mohou být velké rozdíly mezi jednotlivými národy nebo kulturními oblastmi. Např.:

- Gesto při kterém se dotýká palec s ukazováček a vznikne kroužek znamená v Evropě a Severní Americe OK, ve Středomoří, Rusku, Brazílii a Turecku naznačuje toho gesto otvor; sexuální urážku; homosexuála, v Tunisku, Francii a Belgii je nula, bezcenný a v Japonsku značí peníze, mince.
- Dva vztyčené prsty, ukazováček a prostředníček, do písmena V znamená v Británii, Austrálii, Novém Zélandu a Maltě „Jdi se vycpat!“. V USA číslici dvě. Vítězství to znamená v Německu a ve Francii mír (A. a B. Peas, 2008).
- Pokývnutí hlavou směrem dopředu a dozadu chápeme v západních zemích jako potvrzující či souhlasný signál a zavrtění hlavou doprava doleva jako signál odmítavý či záporný. Obráceně to je v některých asijských kulturách.
- Ve spojených státech jde po schodech vzhůru muž za ženou. To v případě, kdyby náhodou padala, aby ji mohl zachytit nebo kdyby spadla, tak na něj a nic se jí nestalo. Ve Francii kráčí muž jako první. Pokud jde muž za ženou, necítí se jistá.
- V Evropě podává při uvítání žena ruku muži, v USA tomu tak není.
- V arabských zemích je normální, když líbají muži muže a ženy ženy. Ale na veřejnosti muž nikdy nepolíbí ženy a obráceně.
- Na přednášce v západním světě pozorují a koukají posluchači na řečníka. V Japonsku se stává, že posluchači sem tam zavřou oči.
- Pokud se v Evropě bavíme s váženou osobou, tak jí koukáme do tváře. V Indonésii se však nikdo nesmí dívat do obličeje výše postavenému člověku (Wage, 2000).

2. 1. 1 Odlišné pozdravy

I takové obyčejné potřásání rukou může navodit komické situace s neočekávaným koncem. Britští, australští, novozélandští, němečtí a američtí spolupracovníci si obvykle podají ruku při setkání a potom i při loučení. Lidé v evropské kultuře si podávají ruce při různých příležitostech několikrát denně. Takoví Francouzi stráví potřásání rukou klidně až půl hodiny denně. S délkou pozdravu je to také různorodé. Němci a Francouzi jednou nebo dvakrát pevně potřesou rukou a potom ji krátce podrží, Britové potřásají třikrát až pětkrát a Američané pětkrát až sedmkrát. Krátké držení ruky bylo zaznamenáno i u Indiánů, Arabů a Asiatů (A. a B. Peas, 2008). Na místo podání ruky se může stát, že v některých asijských kulturách, kde je tělesný kontakt nevhodný, nebo někde i zakázaný, že se při setkání ukloní (Průcha, 2010). Člověk nejvyššího společenského postavení se ukloní nejméně a člověk nejnižšího společenského postavení nejhlouběji. Ale úplně na začátku si vymění vizitky a až potom nastává fáze uklánění, záleží jak je to pro ně výhodné (A. a B. Peas, 2008).

Co se týká líbání na tvář, tak ve Francii či francouzsky mluvící části Švýcarska je typickým pozdravem („bise“), tedy políbení na obě tváře i u lidí, kteří se příliš dobře neznají. U Francouzů je tento styl pozdravu spíše už jen kulturní zvyklostí, která silně zakořeněná, ale stále se používá (Morgensternová, Šulová, 2007). Zajímavé je, že i počet polibků se v každé zemi mění. Ve Skandinávii si vymění jeden polibek, Holanďané, Belgičané a Arabové volí tři polibky. V takových zemích jako jsou Austrálie, Nový Zéland a USA si polibky vůbec nedávají a častokrát se jim stane, že se srazí nosem. U Britů se může stát, že začnou před polibkem ustupovat (A. a B. Peas, 2008).

2. 2 Kulturní rozdíly v neverbální komunikaci

„Největší kulturní rozdíly existují zejména v souvislosti s osobním prostorem, očním kontaktem, četností dotyků a urážlivými gesty. Nejvyšší počet různých místních signálů se vyskytuje v arabských zemích, v některých částech Asie a v Japonsku“ (A. a B. Peas, 2008, s. 110).

2. 2. 1 Prostorová vzdálenost

Jsou národy, převážně Jihoevropané, kde intimní prostor udržují ve vzdálenosti pouhých 20 až 30 centimetrů a cítí se naprosto uvolněně a přirozeně. V některých kulturách je tato vzdálenost ještě menší. Nastává problém, když si tyto národy (např. Italové) neuvědomují, že vstupují do intimní zóny jiného národu (např. Australané). Italové používají upřený pohled, oční kontakt a dotýkají se druhých lidí daleko častěji než Australané a do toho jsou daleko více pohybově výrazní – používají větší množství gest. V takových situacích vznikají nedorozumění, Australané se cítí obtěžováni a Italové na druhou stranu považují Australany za chladné a nepřátelské bytosti (A. a B. Peas, 2008).

Autorky Morgensternová a Šulová (2007, s. 117) uvádějí, že *„Nejmenší průměrná vzdálenost při rozhovoru je udržována na Blízkém východě. Tam, jak Šroněk (2000) uvádí, je to zhruba 20 cm. V Latinské Americe je to v průměru 30 cm, v USA 40 cm, v Evropě 60 cm a v Thajsku 80-100 cm.“* Existují samozřejmě rozdíly i v rámci Evropy. Ve Skandinávských zemích dodržují největší vzdálenost od druhých lidí a naopak nejmenší je v románských kulturách.

Důležité je i umístění lidí v prostoru. Např. se zasedacím pořádkem při obchodních setkáních si musíme dávat pozor, kam koho posadíme. V japonských firmách je zasedací pořádek dobře propracovaný, protože ukazuje na jakém stupni hierarchie se člověk nachází (Morgensternová, Šulová, 2007).

2. 2. 2 Mimika a oční kontakt

„Výrazy tváře jsou zrcadlem našeho vnitřního světa a prožívaných emocí. Tvář na nás prozradí často více, než bychom chtěli, a je právem označována za jakési okénko do naší duše.“ (Vybíral, 2000, s. 54).

Výrazy tváře dokáží říct o člověku hodně informací i těch které bychom si raději nechali pro sebe. I v této oblasti se setkáváme s tím, že určité pohyby obličejů znamenají v různých zemích jiné vysvětlení. Např. v asijské kultuře se setkáváme s tím, že zachovávají spíše neměnný výraz tváře oproti kultuře evropské či americké (Morgensternová, Šulová, 2007).

Dále se uvádí příklad zvednutého obočí. Taková nenápadná, jemná maličkost a např. v Severní Americe může znamenat projev zájmu nebo překvapení, ve Velké Británii to chápou jako nedůvěru, v Německu ocenění bystrosti druhého partnera, nesouhlas znamená v Číně a v arabských zemích se můžeme setkat se záporných stanoviskem (Šroněk, 2000 In. Morgensternová, Šulová, 2007).

Oční kontakt nevyhledávají země Severní Ameriky či Evropy (mimo Středozeří). Když přesáhne dobu, na kterou jsou zvyklí, můžou mu připisovat další význam. Jako zvýšený zájem o osobu nebo popřípadě i ohrožení. Naopak intenzivní oční kontakt je typický pro arabské země či oblasti Středozeřího moře (Morgensternová, Šulová, 2007).

K výrazům tváře patří bez pochyby i emoce, které se častokrát projevují úsměvem. Evropané a Američané vyjadřují pomocí úsměvu přátelský vztah, dobrou náladu, sympatie, společenskost. Naopak výraz nejistoty, omluvy, rozpaků a zmatků jsou interpretovány v kultuře Japonců, Korejců a Vietnamců (Průcha, 2010). V jednom výzkumu se porovnávaly odpovědi Číňanů a Američanů, kde se jim do rukou dostaly fotografie se smějícími se lidmi. Výzkum ukázal, že sice oba národy pokládali lidé na fotografiích, kteří se smáli za společenské. Ale na druhou stranu také ukázal, že Číňané navíc připisovali lidem, že jim chybí sebekontrola a klid. Z toho vyplývá, že úsměv v některých asijských kulturách není považován za pozitivní, ale že je projevem slabosti a nerovnováhy (Smith, Bond, Kagitcibasi, 2006 In. Morgensternová, Šulová, 2007).

Dalším zvláštním rysem je intenzita projevovaných emocí. Evropa se může rozdělit na dvě půlky. Čím severněji se země vyskytují, tím jsou jejich projevy emocí méně výraznější. Naopak v jižnější části Evropy jsou emoce projevovány velmi intenzivně a výrazně. Skrývání a neprojeování emocí je typické pro Číňany a Japonce. Existuje u nich, ale jedna výjimka. Pokud po vyslovení nějaké žádosti nebo návrhu uslyšíme od Číňanů nebo Japonců zvláštní zvuk jemného syknutí, tak raději od nabídky ustupte nebo ji nějak změňte (Průcha, 2010).

„Řeč těla tedy není ani v nejmenším determinována čistě přírodně – biologicky. Při komunikaci s jinými národy či kulturními skupinami by z nás naše řeč těla mohla učinit nepřijatelné partnery. Příroda a kultura jsou v řeči těla těsně spojeny stejně jako v mluveném a psaném, resp. hovorovém a spisovném jazyku“ (Wage, 2000, s. 24).

3 Pohlavní aspekty

Jsem žena nebo jsem muž. Toto jednoduché označení, které vypadá na první pohled jako neškodné, by nám mělo pouze vymezit pohlaví, to jak vypadáme, jak je naše tělo stavěné. Ale není tomu tak. Automaticky zařadíme to či ono pohlaví do škatulky, přidělíme mu určité osobní vlastnosti a vzorce chování. Uděláme si o jedinci předem danou představu (Renzetti, 2003).

Vzniknou nám tedy dvě kategorizace, ženská charakteristika a mužská charakteristika. Ženám jsou připisovány vlastnosti jako podřízenost, pasivita, závislost. Bude se předpokládat rodinný přístup, pečovatelské sklony, péče o domácnost, smysl pro romantiku a starost o vlastní zevnějšek. Budete citově založená a snadno se rozpláče. Naproti tomu muži budou nezávislí, dynamičtí, ambiciózní, silní, asertivní, soupeřiví. Budou mít tendenci se prosazovat, ovládat své pocity, technicky zdatného a v jejich středu zájmu bude převážně studium, práce nebo sportovní aktivita. Jinými slovy, tady vzniká společenská kategorie, zvaná gender (Renzetti, 2003).

„Termín gender se v dnešní angličtině, z níž jej česká věda převzala, překládá jako sociální pohlaví popř. sociální rod. Český ekvivalent zdůrazňuje skutečnost, že pohlaví má mimo jiné i svou sociální komponentu. Pohlaví jedince potvrzují a formují vlivy zvenčí“ (Valdrová, 2006, s. 6).

Podobnou definici nalezneme i na internetových stránkách www.feminismus.cz „Gender je přeložen z angličtiny jako rod, nikoliv ve smyslu gramatickém. Jedná se o sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojované s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností. Na rozdíl od pohlaví, které je univerzální kategorií a nemění se podle času či místa, působení genderu ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné. Jejich závaznost či determinace není tedy přirozeným, neměnným stavem, ale dočasným stupněm vývoje sociálních vztahů mezi muži a ženami“ (<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml>).

Je dost pravděpodobné, že jako jednotlivce vystihuje jen málo ze společensky definovaných charakteristik z daného genderu. To se častokrát nebere v potaz a lidé

obecně přijímají předpoklady, které se vztahují k genderu, jako platné či správné (Renzetti, 2003).

3.1 Genderové role

Výrazy, které používáme v běžné komunikaci, často odrážejí, do jakých rolí zařazujeme ženu a do kterých muže. Jsou výsledkem toho, že předpokládáme, že určité role nebo profese mají vykonávat pouze ženy a jiné zase muži (DeVito, 2001).

To tedy znamená, že být ženou či mužem není pouhá biologická danost, ale je to předurčení. Valdřová (2006, s. 10) říká, že *„dítě se příslušnému sociálnímu pohlaví a své ženské či mužské roli od malička učí za asistence okolí – rodičů, školy, médií, církví, institucí různého druhu“*. Důležitou roli hraje socializace a její subjekty. Když se dítě chová „správně“, vykonává podle očekávání svou úlohu, tak je pochváleno a rodiče jsou na něj pyšní. Naproti tomu, když projeví „nesprávné“ rysy, ihned se je rodiče snaží korigovat. Setkáváme se s výrazy typu: „tohle holčičky neříkají“, „kluci si nehrají s panenkami“, „holčičky sedí s koleny u sebe“, „kluci nepláčou“. Nebo když matka usměřňuje chlapce slovy „nebuď baba“, ponižuje vlastně sama sebe. Správné naplňování genderových rolí můžeme porovnat s divadelními rolemi. Každý člověk ví, co a jak má hrát, pečlivě si svou úlohu nastudovat. Když se neočekávaně začne chovat jinak, popřípadě zapomene text, nastane na scéně zmatek. Spolupracovníci a okolí jsou zaskočeni, nevědí, jak se bude pokračovat nebo dokonce odmítají akceptovat alternativní chování kolegy (Valdřová, 2006).

Už od narození, od prvních minut života, jsme klasifikováni podle pohlaví, tím pádem je nám také přidělen určitý gender. I z úst lékařského personálu v porodnici padají poznámky o vzhledu a chování dítěte podle pohlaví. O chlapečkovi se říká, jaký je chlapák a silák, jak je veliký, zatímco o děvčátku jsou to spíše poznámky typu jaká je to fešanda, jak je milá, roztomilá a krásná. V některých nemocnicích se objevují i barevně odlišné přikrývky pro chlapce a dívky. Už v této chvíli je to začátek procesu učení genderové role (Oakleyová, 2000).

Mnohé, co považujeme za normální, běžné a přirozené, je ve skutečnosti vybudováno společností. Ve středu zájmu nejsou potřeby a přání konkrétních lidí, ale to co považuje společnost za adekvátní (Valdrová, 2006).

Genderové role a genderovou identitu si dítě od rodiče osvojuje tím způsobem, že se s ním různými způsoby identifikuje. Dítě se chce rodiči podobat, chce se chovat stejně jako on. Automaticky se začleňuje do stejného genderu jako je rodič (Oakleyová, 2000).

3.2 Jazyk a gender

„Jazyk je prostředek socializace. Když se dítě učí jazyk své kultury, v zásadě se zároveň učí, jak jako člen této kultury myslet a jak se chovat“ (Renzetti, 2003, s. 174). Jazyk neboli mluvní projev je jedním z hlavních prostředků sebevyjádření a komunikace (Valdrová, 2006).

V mnoha výzkumech a studiích se lidé zabývali tím, zda existují rozdíly v ženském a mužském jazykovém projevu. Nejrozsáhlejší rozdíly byly potvrzeny v oblasti fonetiky. Další zvláštnosti jako je jemnější a emotivnější vyjadřování žen nebo tendence preferovat určitá témata pro to dané pohlaví, jsou zvláště v entolingvistických výzkumech odhadovány jako sociálně podmíněné (Valdrová, 2006).

Jazyk a řeč je důležitým nástrojem k vymezení obsahu pojmů ženství a mužství, lidé si z generace na generaci sdělují, jaké místo zaujímá dané pohlaví v dané společnosti (Valdrová, 2006). Vznikají tedy jazykové stereotypy, o kterých jsme se zmiňovali již v první kapitole. Další část tvoří genderové stereotypy. *„Genderové stereotypy představují kulturně a sociálně podmíněná mínění o vlastnostech, atributech a normách chování představitelů obou pohlaví a jejich odraz v jazyce. Genderová stereotypizace je fixována v jazyce, úzce spojována s hodnocením a vykonává vliv na formování očekávání určitého typu chování od představitelů toho či onoho chování“* (Kirilina in Slovar' gendernych terminov 2002, s. 66-67 In. Valdrová, 2006, s. 91). Genderové jazykové stereotypy jsou v základě sexistické (diskriminující některé pohlaví). Sexismus je způsob vyjadřování, který prezentuje osobu podle pohlaví. Obvykle je jako cennější pohlaví považováno mužské. Není ale výjimkou, že se může jednat o vyjadřování, které degraduje i muže.

Převážně je používáno jedním pohlavím proti druhému, mohou ale existovat i případy, kdy je používají ženy proti ženám nebo muži proti mužům (DeVito, 2001). V knize od Renzettiho se uvádí, že jako hlavní příčinu, proč je snižováno spíše ženské pohlaví, je fakt, že mezi zaměstnanci i studenty v akademických a výzkumných institucích se na výzkumných pracích podílí malý počet žen. Další důvodem jsou i společenské předsudky typu, co si ženy myslí, dělají i říkají je nedůležité, nepodstatné nebo nezajímavé (Lorber, 1993 In. Renzetti, 2003). Pod pojem sexismus spadá i nerovnoprávné určování pozice žen ve společnosti nebo dokonce jejich ignorování. Jako příklad nám poslouží běžné oslovování na veřejnosti. Muži jsou oslovováni pane, což nevypovídá nic o jejich vztahu k ženám. Zato ženy bývají oslovovány paní nebo slečno, což ji hned určí jaký má vztah k mužům. Když zasíláme pozvánku nebo pohled, tak se převážně uvádí např.: „pan Novák s paní“ nebo „panu doktorovi a paní“. Identita ženy je do značné míry odvozena od identity jejího manžela. Další způsob ignorování žen v jazyce je používání generického maskulina (Renzetti, 2003).

3.3 Generické maskulinum

Generické maskulinum znamená způsob označování osob, které má rovnocenně zastupovat muže i ženy. Což znamená, že údajně univerzální mužský jazykový tvar (vědec, student, právník, lékař, apod.), má pojmut všechny rody. Problematika zahrnování žen pod mužské názvy sahá několik desítek let do minulosti. Jelikož se ženy dříve ve výhradně mužských pozicích nevyskytovaly, je jasné, že pro ně nebylo označení. Problém nastal v tu chvíli, kdy ženy začaly zastávat nové profese a funkce. Automaticky se zařadily pod mužské označení, na které jsme si zvykli (Valdrová, 2006).

Jazyk je mocný nástroj, který působí na naše podvědomí. Když vidíme v novinách inzerát typu „Hledáme právníka“, podvědomě vyvolává představu muže. Tím pádem je pravděpodobnější, že více zájemců bude mužského pohlaví a i když se přihlásí žena, má menší šanci uspět. Důležité je prosadit ženské názvy osob zejména tam, kde je jedná o prestiž. Aby veřejnost vnímala ženy i ve statusově významných pozicích (Babanová, Miškolci, 2007). Další příklady, kdy se s ženami nepočítá: „Seminář se otvírá při minimálním počtu 10 studentů“, „Hledáme kandidáta na

prezidenta“, „Kdo se stane sportovcem roku?“, anketa „Největší Čech“ atd. (Valdrová, 2008).

„Mezi hlavními argumenty pro užívání generického maskulina se obvykle uvádí jeho rodová bezpříznakost, tedy spolehlivost jeho zástupné funkce také pro ženský rod, dále jazyková ekonomie v případě zahrnování žen pod mužské názvy osob, ale také skutečnost, že generické maskulinum používají i ženy, mluví-li či píšou o jiných i o sobě samých“ (Valdrová, 2008, s. 18). Některé ženy sebe samy nazývají v mužském rodě. Naučily se to tak používat a jsou na to zvyklé, cítí se být uznávanější a silnější s vyšší sociálním statutem (Babanová, Miškovci, 2007).

Jazyk má sloužit nám, ne my jemu. Stále máme možnosti v daleko kreativnějším užíváním. Je potřeba zahrnout jazyk ženskými profesemi, pozicemi a dovednostmi jako jsou ředitelka, odbornice, fyzička, koordinátorka, vědkyně, i když některé z nich nejsou uvedeny v žádném slovníku. Ženy dosáhly a stále dosahují významných úspěchů a zaslouží si uznání a ne nespravedlivé utajování (Babanová, Miškovci, 2007).

3. 3. 1 Alternace generického maskulina

Pokud chceme dbát na rovné příležitosti žen a mužů v jazyce, budeme muset začít používat genderově korektní jazyk. Výrazy jako garantka, koordinátorka, hostka a další není důvod nepoužívat, i když je počítat podtrhuje červenou vlnovkou a nejsou uvedena v žádném slovníku. Zde jsou zásady genderově korektního vyjadřování:

- Tam, kde se jedná o muže i ženy a mají tedy zastupovat obě pohlaví, tak uvádíme tvary obojího rodu: „Vážené kolegyně a kolegové“; „vystoupení zahraničních odbornic a odborníků“ atd. Tohle je nejzákladnější vyjadřování, ale můžeme střídat i s dalšími variantami:
- Jedná se o názvy a profese, kde je jasné, že vystupuje žena: „děkuji hlavní koordinátorce projektu, kterou je paní XY“.
- Namísto výraz žena uvedeme názvy, které se vztahují k vykonávané profesi nebo pozici, kterou žena zastupuje: „odbornice“, „kolegyně“, „pracovnice“, „manažerka“. (Výraz „žena“ značí jen jaké ho jsme pohlaví, ale my chceme uspět na trhu práce a ne aby se na nás dívalo jen podle pohlaví).

- Existují i případy, kdy ženy odbornice nazývají samu sebe mužským tvarem např.: „právník“, „lékař“, „chirurg“ aj., tak dává vědomě či podvědomě najevo, že mužský jazykový tvar (i mužský pracovní výkon) je pro ni prestižnější.
- Abychom se vyhnuli psaní mužských či ženských názvu je vhodné užívat slovesné tvary a obourodé názvy osob: „referující“, „studující“, „vyučující“.
- Nebo zařadíme názvy, které nejde zařadit do biologického rodu jako je: „osoba“, „osobnost“, „pracovní síla“.
- Snižujeme názvy neživých subjektů mužského rodu, jež zároveň můžou vyvolávat pocit, že se jedná o muže v roli výsadního činitele: „zřizovatelská instituce“ místo „zřizovatel“, „podnik místo zaměstnavatel“. Dobře může znít větná shoda: „Tato instituce je poskytovatelkou...“
- Může se stát, že některé názvy nám nepůjdou tzv. „přes pusu“ a budou znít „divně“, ale i přesto je použijeme, např. „vědkyně“. Na příponu –yně jsme ostatně zvyklé u „ministřyně“ a „kolegyně“. Proč nepoužívat také pojem „lídřyně“?
- Zdrobněliny mohou naznačovat dominanci nad oslovenou osobou. Např. odbornice na aranžování květin byla pochválena za svůj výkon „Evičko, tak za tuhle práci určitě dostaneš od paní učitelky jedničku.“ I když šlo o studentku odborné školy, nebylo namístě ani tykání, ani zdrobnělina.
- Pořadí oslovování podle pohlaví ve víceslovných názvech osob je vhodné střídát: „ženy a muži“, „muži a ženy“. Pozor na rituál „Milé dámy a vážení pánové“ – dává najevo, kdo má autoritu a kdo je tu pro okrasu. U pořadí pohlaví se často stává, že jsou jako první uvedeni muži a až poté ženy např.: „manžel s manželkou“, „král a královna“ nebo „bratr a sestra“.
- Stává se, že cizí příjmení ženských osobností, hlavně mediálně známých, uvádíme v počestném tvaru. A v mnoha případech si představitelky vědy, politiky, umění apod. počestování výslovně nepřejí.
- Nemusíme mít obavu, že třeba příjmení typu Monroe utajuje pohlaví. Máme spoustu možností, jak pohlaví dát najevo o jaké pohlaví se jedná, stojíme-li o to: „Marilyn Monroe“, „paní Monroe“, „herečka M. Monroe“, „hrála Monroe“ atd. Moderující může bez obav při filmových představeních uvádět slovy „Ve filmu účinkovala (Marilyn) Monroe a dále...“.

- Česká mluvnice nedovoluje uplatnit rovnost pohlaví beze zbytku na úrovni tvarosloví. Každý jazyk řeší zviditelňování žen po svém. Genderově korektnímu vyjadřování je možné se naučit a dokonce je i žádoucí jej používat, jelikož ovlivňuje společenské uznání žen (Valdrová, 2006).

Pohlavní rozdíly bez pochyby existují, mají kořeny v přírodě, ale byly vyhroceny i výchovou a společenskou drezúrou. Dají se odstranit, když lidé opravdu budou chtít, pokud dostatečný počet lidí získá citlivost k genderovým otázkám ve vztahu k pohlaví, pak už takové tvary jako generické maskulinum nebudou průchodné. Musíme se zamyslet nad naší mluvou (Wage, 2000).

PRAKTICKÁ ČÁST

V rámci praktické části bakalářské práce bude proveden kvalitativní výzkum – pozorování. Pozorování bude aplikováno na tři náhodně vybrané dvojice. Bude se tedy jednat o nepřímé neboli nezúčastněné pozorování.

4 Cíle praktické části

Cílem šetření bude zjištění, jak velké jsou rozdíly v mezilidské komunikaci. Zda se projevy, verbální či neverbální, odráží od toho v jakém se vyskytujeme prostředí nebo s jakým pohlavím komunikujeme.

K naplnění cílů bude využito metody pozorování.

5 Charakteristika a popis vzorku

Jako jednotku výzkumu budou vybrány tři dvojice, které neponesou žádné společné znaky ani rysy, jejich zvolení bude založeno na náhodě. Původní záměr pozorovat pouze dvojice opačného pohlaví byl přehodnocen, jako daleko efektivnější by mohlo být využití možnosti pozorovat na kombinované dvojice. Bude se tedy jednat o dvojici pouze ženského pohlaví, mužského pohlaví a také komunikace mezi ženou a mužem. Jelikož se bude jednat o nezúčastněné pozorování a účastníci o pozorováním nebudou informováni, tak se předpokládá, že informace, ke kterým dojdeme, budou nezkreslené a co nejrealističtější.

6 Popis užitých metod

Pozorování spolu s rozhovorem patří mezi nejstarší metody získávání poznatků. Je zcela přirozené pozorovat různé projevy a chování lidí, setkáváme se s tím v každodenním dění v běžném životě. V kvalitativním výzkumu jde ale o promyšlené používání s předem daným záměrem. V pozorování máme snahu zjistit, co se skutečně děje, zatímco v rozhovorech se objevuje směr toho, co ve skutečnosti je, a toho, co si o tom dotazovaný myslí. V pozorování nepoužíváme jen vizuální smysly, ale často spolupracujeme i se sluchovými, čichovými a pocitovými vjemy. Dále se v metodě pozorování setkáváme s popisem prostředí, ve kterém se dotyčný vyskytuje. Může se jednat např. o vybavení školy nebo úřadu (Hendl, 2005).

Metoda pozorování se dá dělit podle různých hledisek. První kvalifikace se dělí podle předmětu pozorování na introspektivní a extrospektivní techniky. Dle pozorování vnějších procesů a jevů se rozděluje na přímé a nepřímé. Poté všechny tyto typy můžeme členit podle úrovně připravenosti na strukturované, polostrukturované a nestrukturované (Miovský, 2006). Podobné dělení uvádí autor Hendl (2005) na skryté a otevřené pozorování. Poté na zúčastněné a nezúčastněné pozorování, tzn. do jaké míry se pozorovatel účastní na dění. V poslední kvalifikaci se autoři shodují na členění strukturované a nestrukturované. Dále se pozorování rozděluje i podle role pozorovatele v tomto procesu: na úplného účastníka, účastníka jako pozorovatele, pozorovatele jako účastníka a na úplného pozorovatele. *„Úplný pozorovatel přijímá roli vnějšího pozorovatele. Lidé obvykle při tomto způsobu nevědí, že jsou pozorováni. Výhoda tohoto způsobu spočívá v tom, že neovlivňuje chování členů skupiny. Na druhé straně roli úplného pozorovatele lze převzít pouze na veřejných místech, ne v uzavřených komunitách“* (Hendl, 2005, s. 192).

Na dobré pozorování jsou kladeny povětšinou čtyři základní požadavky.

- Specifikace objektu pozorování. Kde si odpovídáme na otázku „Co se má pozorovat?“
- Zaměřenost pozorování na cíl. Zde se nachází otázka typu „Co je třeba zjistit?“
- Organizovanost pozorování. Důležitá otázka: „Jak toho dosáhnout?“
- Přesný záznam pozorování. Odpovídáme na otázku „Jak to zachytit?“ (Chráška, 2007).

6.1 Nezúčastněné a strukturované pozorování

Nezúčastněné nebo také nepřímé pozorování, jak uvádí mnoho autorů např. Miovský (2006), je pozorování u kterého nejsme přímými účastníky situace v prostorovém pojetí, ale účastníme se situace v reálném čase, ve stejném okamžiku. Nezúčastněný pozorovatel postupuje tak, aby byl v minimální interakci s danými objekty (Hendl, 2005).

Hlavní výhodou takového přístupu je, že máme od pozorované situace dostatečný odstup a zastáváme neutrální přístup. Tím že nejsme přímými aktéry, nejsme pod takovým tlakem jak v zúčastněném pozorování a máme možnost se naplno věnovat pouze sledované situaci. Máme možnost z dostatečně bezpečné vzdálenosti a v našem vytvořeném pohodlí sledovat vývoj událostí, při kterém není za potřebí převeliké pohotovosti, zdatnosti a důvtipu jako v jiných formách pozorování (Miovský, 2006). Další výhody vidí Hendl (2005) v tom, že tento přístup není tak vtíravý a nápadný a nemusíme se bát naší citové zangažovanosti.

Na druhé straně nevýhodou je, že získáváme obtížněji informace o určitém jedinci, nejsme s ním v přímém kontaktu. Nemůže se jej na nic přímo v konkrétní situaci zeptat, na jeho pohnutky, názory. Nemůžeme si ověřit zda náš předpoklad jeho interpretace je správný, nemůžeme něco udělat, zasáhnout do situace. Tím pádem nám může proplout mezi prsty mnoho cenných informací (Miovský, 2006).

Tento přístup se často využívá po zúčastněném pozorování, kdy se provedl „předvýzkum“ a zjistili jsme, co máme přesně pozorovat, na co se máme zaměřit (Hendl, 2005).

„Jako strukturované pozorování bývá označována činnost spořívající v záměrném, cílevědomém, systematickém a relativně objektivním sledování smyslově vnímatelných jevů, které nebyly vyvolány zásahem pozorovatele“ (Mareš, 1983 In. Chráska, 2007, s. 152). Snažíme se zachytit chování nebo dění, které v situaci probíhá a posléze kvantifikaci sledovaných projevů. K tomu se používá kódovací systém. Předem si musíme stanovit kategorie, které budeme zaznamenávat při pozorování. Záznam často vychází z jednoduchého čárkování a počítání četností. Může se jednat o základní označení, zda se určitý jev vyskytl, až po složitější vícekategoriální systémy (Hendl, 2005).

Na začátku je vždy stanovena výzkumná otázka, to co chceme výzkumem zjistit. „Široce používaný systém, jenž je adaptovatelný pro řadu výzkumných otázek, popsal Robson (1993). Shrnujeme dimenze, které lze kódovat:

- *Neverbální chování – tělesný pohyb, který není asociován s promluvou*
- *Prostorové chování – rozsah toho, jak se jedinec pohybuje ve vztahu k jiným jedincům*
- *Mimolingvistické chování – zahrnuje aspekty verbálního chování vyjma používání slov*
- *Lingvistické chování – zahrnuje aktuální obsah rozhovorů a jejich strukturní charakteristiky“ (Hendl, 2005, s. 203).*

7 Popis vlastního výzkumu

K uskutečnění výzkumu byla vybrána menší kavárna na maloměstě se stoly postavenými blízko u sebe pro nejjednodušší „odposlech“. Kavárna se nachází v klidné části města a patří mezi ty nejnavštěvovanější a oblíbenější, proto je očekáván rozmanitější výběr vzorku. Kapacitu má zhruba deset stolů spíše pro malé skupiny návštěvníků. Výzkum se konal v odpoledních hodinách, kdy bývá kavárna plně obsazena.

7.1 Dvojice č. 1

Jako první byla sledována dvojice muž – žena. Pán, elegantně oblečen, čekal na příchod své společnosti, kterou byla žena na mírných podpatcích v upnutých kalhotách tmavé barvy a saka, pod kterým měla volnější halenku s výstřihem. Jejich věk je odhadován kolem čtyřiceti let. Při přivítání se muž postavil a počkal až se usadí dáma, teprve potom se posadil on. Oba dva se na sebe usmívali a bylo vidět, že se rádi vidí. Posadili se naproti sobě a u číšníka si objednali shodně kávu s minerálkou.

Do předem připravené tabulky se zaznamenával výskyt určitých jevů. V první řadě se pozorovaly neverbální projevy jako je úsměv, pohledy do očí a s tím

související odvracení zraku, prostor a poloha těla při sezení a také jakým směrem měli vytočené paže. Tyto projevy byly zaznamenávány jednoduchým principem čárkování, tzn. když se určitý znak objevil připsala se určité osobě čárka a tím se zjistila četnost každého pozorovaného projevu. Úsměv se u obou účastníků vyskytoval vyrovnaně a často, nešetřili jím. Pohled do očí dělal daleko menší problém muži, ten jen využíval často a během celé komunikace jej naopak vyhledával a dlouze a soustředěně se díval do očí dámy. Zatímco žena mu sice pohledy opětovala, ale z vlastní iniciativy je nevyhledávala a stalo se, že několikrát odvrátila zrak. Při sezení měla žena převážně přehozenou nohu přes nohu, popřípadě vždy je měla postavené blízko sebe a mírně se hrbila. Muž potřeboval okolo sebe více prostoru, kolena směřovala vždy ven i při chůzi. Zhruba třičtvrtinu konverzace seděl s rukama opřenýma o stůl nebo jimi rozhazoval a s pohledem upřeným na ženu.

U verbálních projevů bylo sledováno zejména téma hovoru, poté jak často se vyskytovaly otázky v rozhovoru, kdo měl hlavní slovo a také prostor pro vyjádření, jestli si navzájem skákali do řeči nebo naopak nechali kolegu/yni domluvit. V tomto případě byly témata různorodá. Nejdříve „zahřívací“ – co kdo uplynulou dobu dělat, co je u nich nového, jak se jim daří v práci. Nejzajímavější část hovoru byla o plánování společně stráveného víkendu, který měl proběhnout u jejich společného známého na chatě. Větší část konverzace byla v mužově režii i otázky z jeho úst padaly více. Žena spíše ponechala muži prostor pro vyjádření a se zájmem pozorovala a odpovídala na jeho dotazy.

7.2 Dvojice č. 2

U vedlejšího stolu seděly vedle sebe dvě dívky, kterým bylo kolem dvaceti let. Seděly u malého stolečku u okna a slunce jedné z nich svítilo do očí. První dívka byla oblečena lehce skoro až letně. Měla na sobě krátkou sukni, na nohách silonky a baleríny a vrchní část těla měla zakrytou zeleným tričkem s krátkým rukávem a barevným potiskem. Před sebou měla mléčný koktejl, podle barvy nejspíše jahodový nebo malinový. Druhá dívka byla oblečena sportovně. Na nohou měla neznámkové botasky, dále tmavé rifle a mikinu s kapucou. K pití měla objednaný ovocný džus.

Obě dvě dívky se po celou dobu konverzace usmívaly až smály a nejen na sebe, i číšníka obdarovaly úsměvem. Naproti tomu jejich sezení bylo různorodé. První dívka díky tomu, že na sobě měla sukni, tak seděla zpříma a nohy měla po celou dobu přiražené k sobě, paže měla podél těla a záda si opřela o židli pouze jednou. Zatímco druhá dívka seděla „ležérně“ a v několika polohách. Chvilí byla opřená o židli, poté měla přehozenou nohu přes nohu nebo také jednu nohu pokrčenou a ní poleženou druhou nohu, které se spolu dotýkaly kolenem a kotníkem. Jejich společným znakem bylo sezení zpříma. Pokud neměly ruce položené na stole, tak paže měly pootočené spíše dovnitř.

V komunikaci se rovnoměrně střídaly. Po dobu co mluvila jedna z nich, druhá naslouchala, nechala ji domluvit a poté na to reagovala a mluvila ona. Takto se po celou dobu střídaly a neskákaly si do řeči, popřípadě se doplňovaly. Jejich konverzace byla vyvážená a vyrovnaná. Hlavní téma hovoru byli muži. Jedna z nich se seznámila s novým klukem, který se jí líbí a uvažovala zda se mu má napsat zprávu jako první a pozvat ho na schůzku nebo počkat až se ozve on. Dalším tématem bylo jídlo, z toho důvodu, že minulý večer uvařil přítel druhé dívce večeři a tak řešily na co mají chuť, co rády jedí až si u obsluhy objednaly zeleninový salát.

7.3 Dvojice č. 3

Jako poslední pozorovaný objekt byla dvojice mužů. Mezi tímto párem je větší věkový rozdíl. Prvnímu muži je kolem padesáti let, má prošedivělé vlasy a hustý plnovous. Oblečen je do pohodně-elegantního stylu. Hnědý svetr obepíná jeho kulatější břicho, na nohách má tmavé kalhoty s páskem a polobotky. K pití má objednanou kávu s minerálkou. Druhý muž je poněkud mladší. Je silnější postavy, menšího vzrůstu a v pravém uchu má náušnici. Oblečení zvolil tmavé barvy v elegantním stylu. Je to košile, sako, rifle a polobotky. Na stole před ním stojí třetinka piva, kterou následovala další.

Neverbální signály měli podobné. Po celou dobu komunikace mezi sebou se neusmáli, jen dvakrát byl viděn na obličejí prvního muže úsměv. Jejich pohled směřoval vždy na toho druhého, ale přímému očnímu kontaktu se vyhýbali, ten byl předveden jen desetkrát na obou stranách po celou dobu konverzace. Posed měli oba dva velmi zešířena. Svým tělem a pohyby těla zabírali zhruba jedno a půl místa.

Častokrát se opřeli o opěradlo a dali si ruce za hlavu. K tomu měl druhý muž velmi výraznou gestikulaci, při mluveném projevu si pomáhal vyjádřit své pohnutky rukama. Poloha paží se nedala jednoznačně určit, ale převažovaly paže otočené dovnitř k tělu.

Verbální chování bylo u obou hlučnějšího typu. V rozhovoru se překřikovali a nenechali se domluvit. Jeden druhému skákal do řeči a když už si dali trochu prostoru k vyjádření, tak častokrát s názorem toho druhého nesouhlasili nebo ho moc neposlouchali a spíše opakovali ten svůj názor, který považovali za správný. Tématem hovoru byla ze začátku historie kavárny. Zavzpomínali, jaké to bylo, když kavárnu dříve vlastnil jiný majitel, co bylo jinak a lépe. Dalším téma byla práce. Pravděpodobně byli spolupracovníci nebo pracují ve stejném odvětví, jelikož se bavili o vlakové dopravě a různých číselných zkratkách.

8 Diskuse a porovnání vlastních výsledků

Pro kvalitativní pozorování byly vybrány tři dvojice osob. Jak již bylo uvedeno v úvodu kapitoly číslo dvě, všechny dvojice nenesou žádný společný znak, jejich zvolení bylo založené pouze na náhodě.

U první dvojice, která byla zastoupena ženou a mužem, vedl převážně konverzaci muž a projevoval se aktivněji a dominantněji. Žena spíše přitakávala a podvolovala se muži a to v neverbálním i verbálním projevu.

Mezi druhou dvojicí, skládající se ze dvou žen, byla komunikace vyvážená a harmonická. Navzájem se vyslechly, neskákaly si do řeči, aktivně si naslouchaly a vycházely si vstříc.

V třetí mužské dvojici byla komunikace rovnocenná, ale nerespektující se. V průběhu řeči si skákali navzájem do řeči, častokrát se neposlouchali. I jejich neverbální vystoupení bylo rázné a dominantní projevující se gestikou.

Je tedy zřejmé, že chování lidí je rozlišné a záleží s jakou osobou komunikujeme a také jakého je pohlaví. Ženy jsou v mužské společnosti méně výraznější a méně se projevují, aktivitu nechávají v ruce mužského pohlaví. Ale jakmile se dostanou do ženské společnosti, jsou stejně komunikativní jako muži a stejně dokáží vést komunikaci a mít hlavní slovo.

Společným znakem všech žen ve všech dvojicích byl úsměv, který používaly v porovnání s muži častěji. Okolo sebe potřebovaly méně místa než muži, seděly převážně s nohy u sebe a nezasahovaly do oblasti někoho jiného. Také prostor a pozornost, kterou věnovaly druhým účinkujícím, byla vyvážená a neomezující. Neskákaly do řeči a nechaly dotyčného/nou domluvit, i když mohly mít jiný názor nebo s ní/m nesouhlasily. Téma hovoru bylo směřováno spíše na zájmovou činnost, na jejich volný čas, na zábavu.

Naproti tomu muži potřebovali mít hlavní slovo, převahu v rozhovoru. Seděli zeširoka s dostatkem místa okolo sebe. Ke komunikaci využívali i hojně gesta, kterými doprovázeli verbální komunikaci.

Další kategorie jsou znaky, které nepřevažovaly ani u jednoho pohlaví, popřípadě se vyskytovaly u žen i u mužů. Jsou jimi pohledy do očí a odbíhání od přímého očního kontaktu, signály paží a používané otázky.

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce měla ve svém úvodu stanoveny kroky, kterými by se měla ubírat. V teoretické části to bylo především seznámení s pojmem komunikace, s verbálními i neverbálními projevy, jaké existují rozdíly v komunikaci žen a mužů. Začleněna byla i kapitola o interkulturní komunikaci a kapitola o problematice gender, jakou pozici zaujímají ženy v jazyce. Všechny tyto témata se v práci objevily, tak považuji tyto kroky za splněné. Také se zde vyskytoval druhořadý cíl, který zněl, jestli jsou rozdíly v komunikaci mezi pohlavími vrozené nebo naučené. Tento cíl bohužel nebyl zcela naplněn, protože je těžko dokazatelný. Ale autoři, ze kterých jsem čerpala, se shodují na tom, že svou úlohu hraje genetická výbava i prostředí a společnost, ve které jedinec žije. Je to individuální záležitost.

V praktické části byla uskutečněna kvalitativní metoda – pozorování. Jednalo se o nezúčastněné strukturované pozorování. Pozorovány byla tři náhodně vybrané dvojice, jednalo se o pár muž a žena, ženskou dvojici a mužskou dvojici. Cílem tedy bylo zjistit, zda se liší komunikace žen a mužů. Jestli prostředí, ve kterém se vyskytujeme nebo pohlaví, se kterým komunikujeme, hraje určitou roli v našich verbálních či neverbálních projevech. A také jestli se určité pohlaví projevuje nějakými stejnými rysy. Výsledky se z větší části shodovaly s teoretickou částí. Pro komunikaci s druhými lidmi tedy platí, že je důležité v jakém prostředí rozhovor probíhá i s jakým pohlavím komunikujeme, naše projevy se automaticky přizpůsobují.

Celá práce byla propojena, v teoretické i praktické části, hlavním cílem. Bylo jím zjistit, zda existují mezi ženami a muži rozdíly v komunikaci. Tento cíl byl naplněn v obou částech.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BABANOVÁ, A., MIŠKOLCI, J. *Genderově citlivá výchova: Kde začít?* Praha: Žába na prameni, 2007. 151 s. ISBN 978-80-239-8798-0.

DEVITO, J. A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Já a ty – O zdravých vztazích mezi lidmi*. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1986. 256 s. ISBN 08-042-86.

MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ A. *Velký sociologický slovník – I. Svazek*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 750 s. ISBN 80-7184-164-1.

MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L. A KOLEKTIV. *Interkulturní psychologie, Rozvoj interkulturní senzitivity*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2007. 218 s. ISBN 978-80-246-1361-1.

OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6.

PEASE, A., PEASE, B. *Řeč těla*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 360 s. ISBN 978-80-7367-449-6.

PLÁŇVA, I. *Jak (to) spolu mluvíme*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1992. 132 s. ISBN 80-210-0412-6.

PLÁŇVA, I. *Průvodce mezilidskou komunikací. Přístupy-dovednosti-poruchy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 148 s. ISBN 80-247-0858-2.

PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 200 s. ISBN 978-80-247-3069-1.

RENZETTI, C. M. *Ženy, muži a společnost*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2003. 642 s. ISBN 80-246-0525.

TEGZE, O. *Neverbální komunikace*. 1. vyd. Praha: Computer Press, 2003. 482 s. ISBN 80-7226-429-X.

VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 236 s. ISBN 80-7044-808-3.

VALENTA, J. *Učíme (se) komunikovat. Metodika komunikace v rámci osobnostní a sociální výchovy*. 1. vyd. Kladno: AISIS, 2005. 207 s. ISBN 80-239-4514-9.

VYBÍRAL, Z. *Co, čím, jak a s kým komunikujeme?* Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 91 s. ISBN 80-7041-123-6.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 264 s. ISBN 80-7178-291-2.

WAGE, J. L. *Řeč těla jako účinný nástroj prodeje*. 4. vyd. Praha: Management press, 2000. 116 s. ISBN 80-7261-014-7.

WATZLAWICK, P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. *Pragmatika lidské komunikace. Interakční vzorce, patologie a paradoxy*. 1. vyd. Hradec Králové: Konfrontace, 1999. 243 s. ISBN 80-86088-04-9.

ODBORNÉ ČASOPISY

VALDROVÁ, J. „Žena a vědec? To mi nejde dohromady.“ Testy generického maskulina v českém jazyce. *Naše řeč*, 2008, roč. 91, č. 1, s. 13 – 25. ISSN 0027-8203.

ELEKTRONICKÝ ZDROJ INFORMACÍ

Slovníček pojmů. [cit. 20. 1. 2011]. Přístup z:
<http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtm>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marie Cinková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	PhDr. Lenka Holá, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Způsoby komunikace žen a mužů
Název v angličtině:	Ways of communications of women and men
Anotace práce:	<p>Cílem bakalářské práce je zjistit, zda existují rozdíly v komunikaci žen a mužů. Důležitým krokem je rozlišit jestli jsou tyto rozdíly vrozené nebo naučené. Bakalářská práce je rozčleněna do dvou hlavních částí – teoretické a praktické. Teoretická část se dělí na tři základní kapitoly. První je zaměřena na vymezení termínů jako je verbální a neverbální komunikace, stereotypizace v komunikaci a rozdíly v komunikaci mezi pohlavími. Druhá se snaží přiblížit jaké jsou rozdíly v různých zemích a kulturách. A třetí se zabývá problematikou gender a jeho užívání v komunikaci, na zneviditelnění žen v komunikaci a s tím související generické maskulinum. V praktické části bude provedeno kvalitativní pozorování, které bude zaměřeno na tři dvojice osob. Zkoumat se budou jejich verbální i neverbální projevy.</p>
Klíčová slova:	Komunikace, interkulturní komunikace, gender, generické maskulinum, kvalitativní pozorování
Anotace v angličtině:	The point of this work is to determine if there are differences in communication of women and men. A partial step is to find if the differences are innated or learned. The project is divided into two main parts - theoretical and practical. The theoretical part is divided into three main chapters. The first focusing on defining

	<p>the terms such as verbal and nonverbal communication, stereotypes in communication and differences in communication between the sexes. The second explain the differences between countries and cultures. The third deals with issues of gender and problem use it in communications, unhide women in communication and related generic masculine. In the practical part is a qualitative observation, which is focused on three pairs of people. Will be investigatetd their verbal and nonverbal expressions.</p>
Klíčová slova v angličtině:	<p>Communication, intercultural communication, gender, generic masculine, qualitative observations</p>
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	40
Jazyk práce:	čeština